

Orașul București, centrul pivot al mișcării antifasciste din România

Experiența dobândită de Partidul Comunist Român în perioada interbelică în organizarea și conducerea luptei antifasciste de masă a constituit unul dintre elementele principale, cu care mișcarea revoluționară și democratică din România a contribuit la tezaurul mișcării comuniste internaționale privind realizarea unui larg front de luptă împotriva exploatarei capitaliste, a fascismului, pentru democrație și pace. Iată pentru ce considerăm extrem de importantă studiarea atentă și cunoașterea aprofundată a acestei probleme, iată pentru ce socotim că Bucureștiul — Capitala țării, centrul pivot al acestei lupte — trebuie să i se acorde locul principal în cadrul acestei analize.

Este bine cunoscut faptul că forța care a adoptat din capul locului — la noi ca și pretutindeni — o poziție ireductibilă și de înaltă combativitate împotriva fascismului a fost mișcarea comunistă. Afirmându-se ca cei mai consecvenți apărători ai libertății, independenței și suveranității naționale, comuniștii au format pretutindeni, ca și la noi, coloana vertebrală a luptei antifasciste.

Spre cinstea sa, organizația P.C.R. a Capitalei, încă în momentele în care pentru prima dată fascismul încerca să pătrundă în viața politică a țării prin acțiuni și mijloace nu întotdeauna dintr-o dată sesizabile, a intuit primejdia reprezentată de acesta, caracterul său reacționar, antipopular și antinațional, stigmatizându-l în fața maselor și chemându-le pe acestea să-i riposteze vehement. „Fascismul — scria ziarul” „Socialismul” încă la 7 decembrie 1922 — caută să-și găsească imitatori și la noi. Guvernul îl încurajează... Dacă guvernul protejează aștătorii la progromuri, muncitorimea are datoria să înăbușe așa cum se cuvine încercările fasciste...”

De la aceste constatări pe care le făcea oficiosul P.C.R. ce apărea în Capitala țării, puțin timp mai târziu, la începutul anului 1923, secțiunea București a P.C.R. avea să lanseze un viguros apel adresat clasei muncitoare, tuturor oamenilor de bună credință pentru a se organiza în vederea apărării drepturilor și libertăților democratice, supuse atacurilor extremei drepte.¹ În lucrarea „Dictatura regală” (Editura politică, București 1970), Al. Gh. Savu consideră cu justețe acest apel drept primul document — chemare cu caracter antifascist lansat de Partidul Comunist Român. El aparținea — așa cum am mai spus-o — organizației de partid a Capitalei.

¹ Socialismul, din 4 februarie 1923.

Cum în România, în toate etapele istoriei mișcării revoluționare și democratice, a partidului comunist, Capitala țării a dispus de cel mai cuprinzător și mai combativ detașament de luptă, de cea mai puternică organizație a P.C.R., și în etapa pe care încercăm să o caracterizăm în această comunicare — etapa luptei antifasciste —, orașul București s-a impus prestigios pe primul plan. Pentru aceasta a fost hotărât faptul că în Capitala țării a existat și s-a dezvoltat vertiginos un masiv și puternic bastion muncitoresc, clasa muncitoare constituind factorul social fundamental al luptei antifasciste, fermentul ei. Nu afirmăm deci decât un mare adevăr desprins din realitatea acelor vremuri atunci când spunem că dacă a existat o mișcare antifascistă puternică, bine organizată, bine condusă, ea a existat în marile întreprinderi ale Capitalei care cuprindeau mii de muncitori și considerabile organizații comuniste. Este cazul Atelierelelor C.F.R. „Grivița”, uzinelor „Lemaitre”, „Vulcan”, „Haug”, „Wolf”, „S.E.T.”, „Metaloglobus” etc.

Dacă mișcarea antifascistă a fost atât de combativă și de cuprinzătoare în Capitala țării, totul s-a datorat mai întâi de toate existenței unor asemenea detașamente muncitorești care au știut să riposteze de fiecare dată agitațiilor fasciste și să reducă la tăcere — prin acțiune organizată — tendințelor primejdioase ale grupărilor fasciste, atentatoare la liniștea publică, la drepturile și libertățile maselor, la independența și suveranitatea țării.

În Capitala țării a existat, de asemenea, permanent un detașament de intelectuali prestigioși care au dovedit prin fapte nu numai aderență necondiționată la mișcarea antifascistă dar și o activitate necurmată, vie și eficientă pusă în slujba înaltelor comandamente ale luptei antifasciste. Aci în Capitala țării, ca și în celelalte centre de cultură ale țării, nu numai intelectualii comuniști sau simpatizanți ai comuniștilor s-au pus în slujba mișcării antifasciste dar și o foarte largă categorie de intelectuali de alte apartenențe politice sau neintegrați în partide și grupuri au aderat prompt la mișcarea antifascistă, s-au declarat adversari hotărâți ai odiosului atentat la libertate și cultură, la independență și prosperitate.

Dar nu numai muncitorimea și intelectualitatea progresiste s-au încadrat în această luptă. Elemente înaintate din multe alte pături și categorii sociale (funcționărimi, mici întreprinzători, meseriași, comercianți, etc) s-au aflat, de asemenea, încadrate în mișcarea antifascistă, au făcut corp comun cu aceasta.

În Capitala țării au activat în anii luptei antifasciste cele mai valoroase cadre din cîte au fost înregistrate în această luptă. Fie că avem în vedere cadrele — ilegalizate sau legale — ale partidului comunist, fie că ne referim la numărătații luptători antifasciști proveniți din rîndurile clasei muncitoare, intelectualității, ale altor pături și categorii sociale se impune a aminti aci, cu titlu de exemplu, nume prestigioase dintre cele mai prestigioase cum ar fi: Lucrețiu Pătrășcanu, Grigore Preoteasa, Nicolae Cristea, Constantin David, Lenuța Filipovici, M. Diaciuc-Dăscălescu, Ilie Pintilie, Constantin Trandafirescu, N. D. Căcea, Al. Sahia, Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer, Emil Bodnaraș, Gheorghe Rădulescu, Miron Constantinescu, Ștefan Voicu, Marin Avramescu, Nicolae Alexe, Constanța Crăciun, Ion Popescu-Puțuri, Athanase Joja, Geo Bogza, George Enescu, Barbu Rădulescu, Matei

Socor, Alexandru Mihăileanu, Manea Mănescu, Corneliu Mănescu, Roman Moldovan, Mircea Bălănescu, Costache Țiulescu, Ștefan Voitec, Lothar Rădăceanu, Constantin Pirvulescu, Ion Turcu, Gheorghe Dinu, Victor Eftimiu, Nicolae Deleanu, Mihai Levente, Ion Felea, Vasile Bigu, Constantin Popovici, Miron Radu-Paraschivescu, Gheorghe Marinescu, Dem. I. Dobrescu, Predescu Rion, dr. Nicolae Lupu, Grigore Filipescu, Ion Pas, C. I. Parhon, Tudor Teodorescu-Braniște, Gr. Iunian, Șerban Cioculescu, Octav Livezeanu, Aurel Iliquid, Petre Pandrea, Mihail Ghelmegeanu, V. Demetrius ș.a.

După cum este cunoscut, în lupta împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a independenței și suveranității țării s-au distins prin contribuțiile lor active și de înaltă eficiență cele cca 60 de organizații de masă, democratice, create, îndrumate sau conduse de P.C.R. Se știe, de asemenea, că cele mai multe dintre ele — în intervalul 1933—1944 absolut toate — au avut încă de la înființare sau au căpătat pe parcurs un caracter net antifascist.

La activitatea lor s-au antrenat mase largi reprezentând cele mai diferite pături și categorii sociale interesate deopotrivă în stăvilierea primejdiei fasciste. Este un titlu de mândrie înscris pentru totdeauna în istoria Capitalei țării acela de a se fi înființat și a fi activat aici secțiuni puternice aproape pentru toate cele 60 de organizații de masă cunoscute. Rămân, de asemenea, înscrise în istoria Capitalei și în istoria întregii țări, contribuțiile majore aduse de aceste secțiuni ale organizațiilor la lupta generală antifascistă. S-ar cuveni amintită, în mod deosebit, acum și aici, într-o asemenea ambianță festivă, activitatea desfășurată pe planul luptei antifasciste de secțiile din București ale organizațiilor Comitetului național antifascist, Ligii muncii, Blocul democratic, Comitetele pentru apărarea antifasciștilor, Frontul studențesc democrat, Gruparea avocaților democrați, Patronajele populare, Comitetele cetățenești, Uniunea democratică, Liga contra prejudecăților, Comitetul român pentru pace al R.U.P., Frontul feminin, Apărarea patriotică, Uniunea patrioților ș.a.

Capitala țării a constituit în permanență teatrul de desfășurare al unor grandioase manifestații antifasciste. Convocate de cele mai multe ori de către organizația de partid sau de organizațiile democratice de masă sub forma unor intruniri antifasciste în sălile „Tomis”, „Eintracht”, „Vox”, „Aro”, „Marna”, „Marconi”, „Eforie”, „Izbînda”, „Locomotiva”, acțiunile se încheiau aproape sistematic cu puternice manifestații de stradă în care se protesta împotriva organizațiilor fasciste, a propagandei lor gălăgioase trădătoare de țară.

Documentele vremii păstrează nenumărate exemple de asemenea acțiuni în care mii de oameni, adeseori, 20.000, 50.000 și chiar 100.000 au ajuns să asedieze străzile și marile bulevarde ale Capitalei, manifestînd cu pancarte pe care se puteau citi lozinci ca „Jos fascismul!”, „Vrem să apărăm independența națională!”, „Jos războiul!”, „Vrem front popular antifascist!”, „Muncitorii și țărani, uniți-vă!” Din sumedenia de exemple ce se pot da în acest sens ne mărginim în cele ce urmează la amintirea citorva care ni se par mai semnificative:

Așa cum citim în articolul „Marea demonstrație în front unic a muncitorilor de la Malaxa și Titan”, apărut într-unul din ziarele legale

ale P.C.R. în zilele lui august 1934 străzile Capitalei au fost martore ale unei asemenea acțiuni pentru înăbușirea căreia autoritățile liberale au trimis puternice efective de represii. A fost în acea demonstrație o expresie incontestabilă a vigurozității forței sociale celei mai înaintate a luptei antifasciste și, totodată, un exemplu grăitor oferit altor pături și categorii sociale dispuse a se încadra în lupta antifascistă. O impresie profundă a produs, de pildă, opiniei publice întrunirea antifascistă de la 23 ianuarie 1936 organizată de Frontul Studentesc Democrat la sediul său din Calea Victoriei. Urmată de o puternică demonstrație de stradă, antifascistă, acțiunea s-a soldat cu ciocniri puternice între masa demonstraților și elementele huliganice legionare care au intervenit pe parcurs spre a sparge manifestația². O puternică manifestație de stradă a fost organizată la 13 martie 1936 în Capitală de către Blocul democratic, Comitetele cetățenești și alte organizații legale. Începută în vecinătatea sălii „Aro”, manifestația urma să continue în fața Legației Franței — în semn de salut și de solidaritate cu Frontul popular antifascist înfipt în această țară — și în fața legației Germaniei — în semn de protest împotriva agresivității hitlerismului, a planurilor sale expansioniste spre răsărit, planuri care puneau în mare pericol integritatea teritorială, independența și suveranitatea României. Poliția a intervenit însă brutal, răspinzând pe manifestați, confiscându-le plancardele și efectuând mai multe arestări³.

O nouă pagină a fost înscrisă în cronică memorabilelor lupte antifasciste la 24 mai 1936, în cursul întrunirii populare convocată de Comitetele cetățenești la sala „Tomis”. Această acțiune a început cu defilarea miilor de cetățeni participanți prin fața primăriei sectorului II Negru, timp în care n-a conținut nici un moment scandarea lozincilor „Jos fascismul!”, „Trăiască Frontul popular antifascist!”, „Vrem pace!”, „Jos starea de asediu și cenzura!”.

Cei care au reușit să intre în sala „Tomis”, după încheierea defilării, cîteva sute de oameni, au luat apoi parte la întrunire. Ceilalți participanți, peste 24.000, s-au masat în fața sălii și pe străzile lăturalnice pentru a asculta cuvîntările la megafonele din timp instalate de organizatori și a manifesta împreună cu cei din sală în sprijinul înaltelor comandamente ce determinaseră convocarea întrunirii.

În fața voinței de luptă a maselor, exprimată plenar în acele momente, autoritățile — oricît s-au străduit — s-au dovedit neputincioase să împrăștie pe participanți și să împiedice ținerea întrunirii. Mîile de bucurători care au participat la întrunirea din acea zi au dominat efectiv autoritățile represive, au reușit ore în șir să stăpînească strada. Ca în atîtea alte împrejurări magnifice din istoria de două ori milenară a țării noastre, la 24 mai 1936, în Capitală, masele dezlanțuite și-au probat cu succes capacitatea de acțiune, afirmîndu-și plenar voința de luptă.

„Zile negre pentru guvern” avea să-și intituleze ziarul „Adevărul” unul dintre articole publicate după demonstrația de la 24 mai. Într-adevăr, cum rezultă din multiple documente ale vremii, panica produsă de cele întîmplate la 24 mai 1936, a luat treptat proporții, înseși ceru-

² Cuștinul Ilier, din 1 februarie 1936.

³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 193, fila 345.

rile guvernante ajungînd a se întreba unde aveau să ajungă dacă lucrurile continuau în aceea manieră.

În ce-l privea, Partidul Comunist și, sub îndrumarea sa, organizațiile democratice de masă un singur învățămînt desprindeau — lupta trebuia continuată; cu aceleași mijloace, cu o intensitate mereu sporită. Succesul demonstrației populare antifasciste de la 24 mai 1936 a determinat de altfel adoptarea unor măsuri de extindere a organizării unor asemenea acțiuni atât în Capitală cît și în provincie.

În numai o săptămînă după aceasta, la 31 mai 1936, bulevardele Capitalei și apoi Arenele Romane aveau să fie martorele unei și mai puternice demonstrații democratice, antifasciste. De data aceasta peste 100.000 de demonstranți au fost numai la București.

„O impresionantă demonstrație în Capitală și altele nu mai puțin impresionante la Iași, Bacău, Vaslui, Craiova, Focșani, Birlad etc. au întrunit peste 500.000 de oameni într-o singură conștiință” — avea să noteze în paginile sale gazeta democratică „Cuvîntul liber” la 6 iunie 1936, *„O masă impresionantă, de mai bine de 500.000 de oameni, a înfățișat sentimentul general și voința întregă a majorității acestui popor. Masa mare a acestei țări a arătat precis că respinge hitlerismul și nu înțelege să renunțe la libertățile pe care le are, ci să lupte, dinopotrivă, pentru păstrarea și întregirea lor”* — avea să noteze la rîndu-l „Adevărul” din 4 iunie 1936.

În ce privește partidul comunist, el nu-și putea reține satisfacția pentru faptul că *„Masele antifasciste și-au dat mina, au demonstrat în comun, unindu-și organizațiile în aceeași bătălie”*⁴. În ziua de 31 mai 1936, se arăta într-un manifest editat de C.C. al P.C.R. la 14 iunie 1936, *„la toate întrunirile pe față, și mai cu seamă la demonstrația din București, masele populare muncitorești-țărănești, sub conducerea partidului comunist, și-au arătat voința și hotărîrea lor dirză de a duce lupta pînă la capăt”*.

Fie că ne referim la exemplele amintite sau la altele asemenea lor, la memorabilul 1 mai 1939 la care au participat cca 20 mii de oameni sau la manifestația de la Obor organizată la 3 noiembrie 1940 — în plină dictatură militară-fascistă, concluzia ce se impune una singură este și anume: în cursul unor asemenea acțiuni de masă s-a demonstrat din plin că mișcarea antifascistă din Capitală, asemenea celei din întreaga țară, era o mișcare dinamică, potențială, o mișcare capabilă de riposte energice în fața oricăror aventuri fasciste, hitleriste.

Nu de puține ori clasa muncitoare, masele largi au trebuit să riposteze în cursul acestor acțiuni cu deosebită vigoare la propaganda și acțiunile huliganice ale bandelor fasciste. În vîltoarea unor repetate ciocniri cu cuziștii și legionarii pe străzile Capitalei, erau făcute inofensive încercările acestora de a sparge grevele, de a tulbura întrunirile și manifestațiile antifasciste de masă. De cîte și cîte ori încercau echipele de șoc legionare înarmate cu ghioage, măciuci, cu cuțite și arme de foc să atace sediile organizațiilor sau publicațiilor antifasciste, cu îngă-

⁴ Scînteia, din 1 iulie 1936.

duința forțelor de ordine oneori, care ori închideau ochii, ori „ajungeau mai târziu” la fața locului! Veneau însă muncitorii metalurgiști, ceferiști, tipografi, ieșeau cu toții în stradă de la „Grivița” și „Vulcan”, de la „Lemaître” și „Wolf” și-i puneau pe fugă pe „curajoși” încâtă-râmați, „viteji” să atace numai cînd erau cinci contra unu.

Un puternic ecou a avut lupta comună a muncitorilor comuniști și social-democrați împotriva bandelor fasciste care în anul 1936 au atacat și au încercat să ocupe Casa Poporului din București. După ciocnirile violente, care au durat câteva zile, atît pe strada Izvor unde se afla Casa poporului, cît și în alte locuri, atacul fascistilor a fost înfrînt. Se cuvin a fi amintite, de asemenea, combativele acțiuni prin care muncitorimea Capitalei, alți oameni ai muncii au ripostat pe străzi bandelor fasciste care se dedau la acte huliganice de incendiere a chioșcurilor de ziare, de ardere a presei democratice sau a unor lucrări ale unor eminente ale literaturii și culturii noastre naționale. Reacția promptă a opiniei publice față de asemenea acte reprobabile a fost de altfel hotărîtoare pentru împiedicarea extinderii lor.

Pe un plan mai larg, se poate aprecia că poziția fermă a clasei muncitoare, a maselor a determinat ca în București și în întreaga țară, organizațiile fasciste să nu-și poată permite ceea ce în alte țări au reușit cu mare ușurință. Cu toate încercările de a converti masele, organizațiile fasciste n-au reușit să-și alcătuiască cete de teroriști, de bătăuși și de spărgători de grevă, de demonstrații antifasciste decît din huliganii de profesie, adepții lor fanatici, iar în cazuri cu totul izolate și din elemente burgheze, îndeosebi confuze din punct de vedere politic, dezorientate și mai mult prin aceea ce pretinsa „ideologie” legionară le oferea.

Imaginea celor pînă acum înfățișate trebuie completată cu amintirea cel puțin a contribuției forțelor sociale și politice din Capitala țării la mișcarea de solidaritate internaționalistă cu lupta antifascistă, pentru pace din alte țări. În ansamblul acestei mișcări, Capitala țării a adus contribuții majore atît în ce privește numărul cît și calitatea, conținutul acțiunilor întreprinse.

Cercetînd îndelung un voluminos material documentar, autorul acestei comunicări a ajuns la o serie de concluzii privitoare la conținutul, amploarea și semnificațiile mișcării antifasciste din România interbelică. O parte din aceste concluzii au și fost comunicate într-o serie de lucrări monografice cum ar fi: „P.C.R. și masele populare” (Editura științifică, 1971), „Pentru front popular antifascist în România (Editura politică, 1971), „Frontul plugarilor” (București, 1970), „Intelectuali ieșeni în lupta antifascistă”, (Iasi, 1971) și altele.

În această comunicare nu am urmărit decît să remarcăm locul Bucureștilor în ansamblul luptei antifasciste purtate în acei ani cu intensitate pe întreg cuprinsul țării. Pe baza analizei întreprinse putem conchide, credem, în a considera orașul București drept centrul pivot al mișcării antifasciste din România.

Pentru argumentarea acestui punct de vedere mai pot fi folosite în continuare multiple alte aspecte ale problemei. Mișcarea antifascistă — studiată în ultimii ani pe multiple fațete — a constituit de altfel sursă de inspirație pentru multiple realizări istoriografice devenite unele

dintre ele valoroase piese reprezentative ale cercetării istorice românești. În intenția noastră nu a fost decât să stăruim asupra argumentelor de rezistență, asupra acelor concluzii fără de care orice încercare de analiză temeinică n-ar putea progresa.

Pe deasupra oricăror concluzii ce se impun la capătul studierii științifice a mișcării antifasciste din Bucureștiul anilor evocați de noi una singură primescă după părerea noastră și anume: cunoașterea aprofundată a memorabilelor lupte purtate în acei ani ai unor mari și grele încercări impune respect pentru toți acei luptători antifasciști care nu au ezitat să cheltuiască oricâte energii în multe cazuri pînă la jertfa supremă — pentru atingerea unui ideal în care cu toții au crezut cu sinceritate și dăruire, cu patos revoluționar.

Istoria — prea bine se știe — a judecat din totdeauna fiecare generație, fiecare persoană sau personalitate după contribuția adusă la progresul societății pe care au slujit-o. Timpul curge neîncetat și generația de luptători antifasciști la care ne-am referit în această comunicare se așază, în chip firesc, în fața judecății istoriei.

Toți cei care au binemeritat în acele lupte înverșunate — și este cazul tuturor luptătorilor antifasciști — sînt onorați de verdictul judecății drepte pe care o realizează istoria iar generațiile prezente și viitoare, înțelegîndu-și rosturile și răspunzînd chemării partidului de a dezvolta, de a duce mai departe ce a fost eroic și nobil în trecut, vor acționa hotărît și vor binemeriți la rîndu-le.

La ville de Bucarest — centre pivot du mouvement anti-fasciste de Roumanie

RESUME

En examinant longtemps un volumineux matériel documentaire, l'auteur est arrivé à une série de conclusions concernant le contenu, l'ampleur et les significations du mouvement anti-fasciste de Roumanie pendant la guerre. Une partie de ces conclusions a été déjà communiquée en une série de travaux monographiques, parmi lesquels „Le Parti Communiste Roumain et les masses populaires” (Editura Științifică, 1971), „Pour, le front populaire anti-fasciste en Roumanie” (Editura Politică, 1971), „Le front des Laboureurs” (București 1970), „Les intellectuels de Jassy dans la lutte anti-fasciste” (București, 1970).

Cette fois l'auteur veut surprendre les traits essentiels du mouvement anti-fasciste déroulé pendant ces années-là dans la capitale du pays et caractériser la place et le rôle de Bucarest dans l'ensemble de la lutte menée avec intensité d'ailleurs dans le pays tout entier. En se basant sur l'analyse entreprise, il arrive, finalement considérer, avec justesse, la ville de Bucarest comme le centre pivot du mouvement anti-fasciste de Roumaine.